šlako, leidžia daryti išvadą, kad rudnelės stovėjusios kažkur netoliese ir į duobę buvo sumestos gerokai vėliau, nei buvo naudotos.

Daugiau jokių archeologiškai vertingų radinių tyrimų metu neaptikta, todėl tikėtina, kad 1988 ir 2004 m. tyrinėtoje teritorijoje niekada nebuvo laidojama, o šaltiniuose minimi radiniai, matyt, kadaise buvo rasti visai kitoje vietoje. Siūloma kapinyną išbraukti iš saugomų vertybių sąrašo, nes neradus kultūrinio sluoksnio mažiausiai urbanizuotame sklype, vargu ar pavyks jį rasti jau užstatytose kapinyno teritorijos dalyse.

SEARCH FOR KAČERGINĖ BURIAL GROUND

In 2004 in the Kačerginė burial ground an area of 35 m^2 was investigated. Archaeologically valuable findings were discovered only in one trench. Here a pit having 1x1.5 m in diameter and 1.5 m in depth was found. Half of it was filled with iron sinter and remains of a smelting furnace. No other archaeologically valuable items were found during the excavations, and this implies that the territory investigated in 1988 and 2004 was never used for burial. Artefacts mentioned in the sources must have come from another site.

NOVOS UPĖS BASEINO ARCHEOLOGINIAI ŽVALGYMAI

Augustina GRINKEVIČIŪTĖ, Vygandas JUODAGALVIS

2004 m. Šakių r. savivaldybė ir VšĮ „Sintautų akademija" Kultūros ministerijai parengė projektą „Iš seniausios Sūduvos praeities – 2004 (žvalgomoji archeologinė ekspedicija Novos upės baseino teritorijoje)". Tai yra viena iš senosios Sūduvos kultūros tyrinėjimo, fiksavimo ir aktualizavimo programos dalių. Kultūros ministerija projektą finansavo. Šakių r. savivaldybės administracijai atstovavo Regioninės plėtros tarnybos ir „Sintautų akademijos" vedėjas V. Girdauskas, kuris rūpinosi ekspedicijos dalyviais.

Archeologinės ekspedicijos metu buvo numatyta žvalgyti ruožą nuo Šešupės dešiniojo kranto (Panoviai) iki Šakių–Marijampolės rajonų ribos (Novaraistis), tačiau darbo metu žvalgymų ruožą teko susiaurinti dėl Voverių kaime žvalgomuosiuose šurfuose aptiktų palaidojimų, kurie preparuoti lėtai ir kruopščiai. Be to, rengiant archeologinių žvalgymų programą orientuotasi į projektinę sąmatą, tuo tarpu reali Kultūros ministerijos parama buvo perpus mažesnė.

Nova – dešinysis ir ilgiausias Šešupės intakas. Jos ilgis – 69,3 km, baseino plotas – 403,3 km^2. Nova išteka iš Novaraisčio durpyno rytuose (Šakių ir Marijampolės rajonų sandūra) ir įteka į Šešupę Panoviuose vakaruose. Novos slėnis siauras ir gilus, apsuptas 5–8 m aukščio šlaitais. Kai kuriose atkarpose išsiskiria dvi terasos. Dirvos molingos ir, rečiau, smėlingos, pakrantėse vyrauja lapuočių augmenija. Žvalgyta atkarpa yra Novos kraštovaizdžio draustinio ribose. Vidutinis Novos vandens H_{abs} 37,5 m (Rūgių kaime), vidutinis aplinkinių laukų H_{abs} 48,0 m.

2004 m. buvo išžvalgytas Novos upės dešinysis krantas nuo Novos–Pentos santakos vakaruose iki kelio į Žvirgdaičius rytuose. Dešiniajame Novos krante iš V į R yra įsikūrę šie kaimai: Bukšniai, Klepai, Kirmiškiai, Voveriai, Mockupiai, Rūgiai. Kairiajame krante buvo žvalgoma atkarpa nuo Šakių–Kudirkos Naumiesčio plento vakaruose iki vieškelio į Žvirgdaičius rytuose. Šioje atkarpoje yra įsikūrę Bliukiškių, Urbantų, Murinų ir Žėglių

kaimai, priklausantys Šakių r. Sintautų sen.

Novos upės baseinas iki šiol archeologiškai nebuvo žvalgytas, jokių duomenų apie šioje teritorijoje esančius archeologijos paminklus, išskyrus Ročkų–Turčinų piliakalnį dešiniajame Šešupės krante, nėra. LAA minimas Klepų piliakalnis (*LAA*, t. 2, V., 1975, p. 86), bet KPC darbuotojams atlikus paminkliškumo nustatymo tyrimus, jis iš saugotinų archeologinių paminklų sąrašo buvo išbrauktas. Archeologinėje literatūroje yra minimas ietigalis iš perskelto kojos kaulo ir tauro ragas su pjovimo žymėmis iš Užpjaunių (*LAA*, t. 1, V., 1974, p. 74). Radiniai buvo aptikti Pijaunio pelkėje, pro kurią teka Nopaitys – kairysis Novos intakas. Novos aukštupyje, Lūšnos kaime (dabar Marijampolės r.) kasant šulinį buvo aptiktas gludintas Oloneco skalūno skobtelis (*LAA*, t. 1, V., 1974, p. 148). Dar yra žinoma apie laivinį kovos kirvį, aptiktą Skaistgiriuose (*LAA*, t. 1, V., 1974, p. 178). Skaistgirių kaimas yra į ŠR nuo Sintautų, prie Pentos upelio III. Iš viso yra keturi Penta vadinami upeliai, sutekantys į vieną Sintautuose. Tai visi archeologiniai radiniai, kuriuos pavyko surasti archeologinėje literatūroje. Galima teigti, kad Novos baseinas atsitiktinių archeologinių radinių gausa nepasižymi. Ekspedicijos metu gauta žinių apie dar tris gludintus akmeninius dirbinius, aptiktus kairiajame Novos krante. Informaciją pateikė Voverių kaimo gyventojas J. Kasparaitis, buvęs Keturnaujienos mokyklos mokytojas. Gludintas akmeninis darbinis kirvis su skyle kotui buvo aptiktas **Bliukiškių** kaimo laukuose, prie Dovydaičių sodybos. Antroji gludintų dirbinių radimvietė yra **Urbantų** kaime. Čia buvo aptikti keturkampio pjūvio pilkos spalvos, apie 8 cm ilgio buožė-plaktukas su skyle kotui ir įtveriamasis gludintas akmeninis kirvelis. Buožė-plaktukas, anksčiau saugotas Keturnaujienos mokykloje, dingo be pėdsakų, o kiti du akmeniniai dirbiniai yra Vilniuje ir Marijampolėje pas privačius asmenis.

Voverių kaimo radimvietės. Voverių kaimas yra dešiniajame Novos krante, į P nuo Sintautų ir į R nuo Šakių–Kudirkos Naumiesčio plento. Pirmuosius radinius aptiko Voverių kaimo gyventojas J. Kasparaitis. Jo kolekcijoje gausybė žiestos keramikos fragmentų, akmeninių trinamųjų girnelių dalys, akmeniniai trintuvėliai. Radinius J. Kasparaitis ketina perduoti Zanavykų krašto muziejui.

Voverių 1-a radimvietė yra dešiniajame Novos krante, apie 1,8 km tiesiaja į PR nuo tilto per Novos upę (Šakių–Kudirkos Naumiesčio plentas), nuolaidžios terasos šlaite ir viršuje. Keramikos šukės ir titnaginiai radiniai buvo pasklidę apie 100 m skersmens plote, kurio V pusėje yra rėva – buvusio upelio, dabar numelioruoto, žymės. Keramikos šukių pasitaikė iki pat Novos, keletas aptikta pačioje upės vagoje. Dar XX a. pabaigoje radimvietės vietoje buvo sodyba, dabar ariamas laukas. Ekspedicijos metu lauke augo vešlūs javai, todėl iškasti šurfus galimybių nebuvo. Radimvietėje surinkti 65 keramikos fragmentai ir 3 titnaginiai radiniai. Dar trys titnagai buvo aptikti 200 m atkarpoje į Š nuo keramikos šukių pasklidimo ploto. Visi titnagai yra artefaktai, tarp jų vienas kaltelis, retušuotos nuoskalos, skeltė. Aptiktoji keramika žiesta ir įvairialaikė, tarp jų ir XX a. Ankstyviausios keramikos fragmentai yra būdingi XVII–XVIII a. Didžiuosiuose Lietuvos miestuose tokio tipo keramika pasirodė jau XVI a. pabaigoje ir per du šimtus metų mažai keitėsi.

Voverių 2-a radimvietė yra dešiniajame Novos krante, ant II terasos, 200–250 m į ŠV nuo Voverių 1-os radimvietės. Ariamoje dirvoje buvo aptikti 6 titnaginiai radiniai, tarp jų skeltė ir retušuotos nuoskalos. Radimvietėje buvo iškasti du 1 m^2 dydžio ir 45 cm gylio šurfai 1 ir 2, kurių sienelėse užfiksuotas 32–

34 cm storio armuo ir giliau geltonas nejudintas švarus smėlis. Nei radinių, nei kitokių kultūrinio sluoksnio pėdsakų šurfuose neaptikta.

Voverių 3-ia radimvietė yra kaimo V dalyje, miške, 1200 m į R–ŠR nuo tilto per Novos upę (Šakių–Kudirkos Naumiesčio plentas), 200 m į Š nuo dešiniojo Novos kranto. Elektros linijos proskynoje, suartame lauke buvo aptikti 4 titnaginiai radiniai, tarp jų skaldytinio dalis, nuoskalos. Dar viena paretušuota nuoskala buvo aptikta ant miško keliuko, 60 m į R nuo kitų radinių. Proskynoje buvo iškasti du 1 m^2 dydžio šurfai 3 ir 4, kuriuose po 30–38 cm storio smėlingo humuso sluoksniu buvo aptiktas švarus balkšvas nejudintas smėlis. Nei radinių, nei kitokių kultūrinio sluoksnio pėdsakų šurfuose neaptikta.

Voverių 4-a radimvietė. Voverių kaimo R pakraštyje, dešiniajame Novos krante yra 5 m aukščio, 18 m ilgio Š–P kryptimi ir 11 m pločio R–V kryptimi kalva, P šlaitu nusileidžianti į Novą. Iš Š kalvelę nuo ariamo lauko skiria apie 0,5 m gylio ir 1 m pločio griovys, kuris suformuoja 1,5 m aukščio kalvos Š kraštą. Ant kalvelės stovi J. Kasparaičio pastatytas medinis kryžius su užrašu „Milžinų kapai". Iš Š kalvelė atrodo kaip tipiškos kaimo kapinaitės, tačiau į kaimo kapinių sąrašus ji neįtraukta. Kokiam kaimui kapinaitės galėjo priklausyti ir kas bei kada čia buvo laidojama, vietiniai gyventojai nežino, o kalvelę vadina „Milžinų kapais". Pavadinimas suintrigavo, todėl buvo nuspręsta iškasti kalvelėje ir jos šlaite kelis šurfus. Pradžioje iškasti trys šurfai po 1 m^2 (šurfai 5, 6 ir 7), iš kurių vienas (šurfas 5) vėliau, aptikus žmonių kaulus, buvo išplėstas į 8 m^2 dydžio perkasą.

Šurfas 6 buvo iškastas kalvelės P dalyje, jos viršuje, 32 m nuo Novos kranto. Šurfo sienelėse, po 16–20 cm storio miškožemiu buvo aptiktas supiltinis iki 70 cm storio rudai geltono smėlio sluoksnis pramaišiui su pilko senojo miškožemio sluoksniu. Geltonas smėlis slūgsojo ant šviesiai gelsvo priemolio su aliuviniu smėliu – nejudinto grunto. Jokių radinių šurfe neaptikta.

Šurfas 7 buvo kasamas kalvelės V šlaite. Šurfo R sienelėje buvo užfiksuota tik fragmentiškai išlikusi natūrali kalvelės stratigrafija. Po miškožemiu ir 30 cm storio supilto rudo smėlio sluoksniu buvo užfiksuotas iki 20 cm storio pilkas senojo miškožemio sluoksnis, slūgsantis ant švaraus geltono 40 cm storio smėlio sluoksnio. Po juo užfiksuotas balkšvas priemolis su aliuviniu smėliu. Radinių šurfe neaptikta.

Šurfas 5 buvo kasamas kalvelės Š dalyje, 4 m į P nuo Š pakraščio, kur pastatytas medinis kryžius. Artėjant prie rudo supiltinio smėlio sluoksnio dugno, pasirodė žmonių kaulai, todėl šurfas buvo išplėstas į 6 m^2 perkasą. Dar vėliau, kai greta išblaškytų kaulų pasirodė vieni sveiki griaučiai, netelpantys perkasos ribose, prie P sienelės buvo pridėti dar 2 m^2.

Šurfo 5 sienelėse visur fiksuotas supiltas geltonai rudas smėlis, slūgsantis ant balkšvai gelsvo priemolio su smėliu. Šurfo gylis – 100–110 cm, tik PV dalyje buvo pasiektas 130 cm gylis, kur buvo aptiktas perkasimas – palaidojimo duobė su žmogaus kojų kaulais. Šis kapas nebuvo preparuojamas. Supiltame rudame smėlyje buvo aptiktos kelios žiestos keramikos šukės ir titnaginis radinys – skaldytinio dalis. Žvalgomosios perkasos plote ištisai buvo pasklidę žmonių kaulai. Iš viso aptikta žmonių skeletų dalių, priklausančių ne mažiau kaip 5 individams, iš jų 3 vaikams. Vienas suaugusio vyro skeletas sveikas. Laidojant šį žmogų buvo suardyti ankstesni vaikų palaidojimai. Taip pat aptikta ir suardytų suaugusio asmens ar asmenų kaukolės dalių. Sveikasis skeletas gulėjo galva į PV (210°), ant priemolio, negilioje pailgoje duobėje suapvalintais kampais, kurios PV dalis perkasta kito palaidojimo. Jokių karsto pėdsakų neaptikta. Skeletas gulėjo

ištiestoje padėtyje, rankos sudėtos juosmens srityje, kaukolė kiek pakrypusi į kairę, su pralauža smilkinio srityje – medžių šaknų augimo pasekmė. Kaukolės dešinėje ir žemiau, beveik ant raktikaulio buvo aptiktas ovalus apnykęs medalionas, pagamintas iš pilkos spalvos metalo lydinio. Vienoje jo pusėje Marija su kūdikiu ant rankų, kitoje pusėje – šventas Juozapas su kūdikiu ant rankų. Prie apatinio žandikaulio buvo aptikta glazūruotos keramikos šukelė. Išimant griaučius krūtinės srityje buvo aptikta titnaginė nuoskala.

Dešiniajame Novos krante, ant pirmos terasos, 100 m į V nuo Voverių 4-os radimvietės ir 24,6 m į Š nuo Novos kranto buvo iškastas šurfas 8, kuriame po 18–23 cm storio humusu stebėtas rudas aliuvinis smėlis, 110 cm gylyje nuo žemės paviršiuje pereinantis į balkšvą aliuvinį smėlį. Radinių ar kultūrinio sluoksnio pėdsakų šurfe neaptikta.

Rūgių kaimo radimvietės. Toliau į R žvalgant Novos dešinįjį krantą stebėtos smėlingos dirvos, tinkamos akmens amžiaus gyventojams apsistoti, tačiau apsodintos jaunu mišku. Smėlėtose kalvelėse būta smėlio karjerų, o ariamos dirvos – toli nuo Novos krantų. 1,5 km į V nuo Žvirgždaičių vieškelio, bulvėmis apsodintame lauke buvo aptikta titnaginių radinių ir vėlyvos kaimiškos keramikos šukių. Aptiktos dvi grupės titnaginių radinių, kurias skyrė 200 m atstumas, todėl jos buvo išskirtos į dvi atskiras radimvietes: Rūgių 1-a (R) ir Rūgių 2-a (V). Rūgių 1-oje radimvietėje, 33 m nuo Novos dešiniojo kranto buvo iškastas 1 m^2 šurfas 9, kuriame po 30 cm storio armens sluoksniu stebėtas švarus geltonas smėlis. Kultūrinio sluoksnio pėdsakų ir radinių neaptikta.

Dar vienas šurfas 10 buvo iškastas Rūgių kaimo dalyje, 200 m į V nuo tilto per Novą.

Kirmiškių kaimo radimvietė yra dešiniajame Novos krante, ant 6 m aukščio terasos, apie 50 m nuo kranto, į R nuo Šakių–Kudirkos Naumiesčio plento, prie tilto per Novą. Suartame ir rapsu apsodintame lauke surinkti 3 titnaginiai radiniai, tarp jų du paretušuoti.

Klepų kaimo radimvietė. Į V nuo Šakių–Kudirkos Naumiesčio plento Nova teka giliu slėniu 6–7 m aukščio šlaitais, apaugusiais lapuočiais. Dirvos smėlingos. 2005 m. birželio mėnesį laukuose augo javai, tad ką nors aptikti buvo gana sudėtinga. Atkarpoje tarp Šakių–Kudirkos Naumiesčio plento ir vadinamojo Klepų piliakalnio buvo aptikta tik keletas natūralių titnago gabalėlių, tačiau vėliau J. Kasparaitis ariamoje dirvoje surado keletą titnagų, tarp kurių būta ir artefaktų. Radimvietė yra dešiniajame Novos krante, ant aukštutinės terasos, į Š nuo keliuko, vedančio į Klepų kaimą, apie 800 m nuo Šakių–Kudirkos Naumiesčio plento. Ariamoje dirvoje buvo aptikti 6 titnaginiai radiniai, tarp kurių 3 dirbiniai.

Toliau buvo žvalgomas dešinysis Novos krantas iki Totorviečių, kur į Novą įteka Penta. Penta Totorviečių kaime patvenkta ir kraštovaizdis čia pasikeitęs. Nova įteka į Šešupę Panoviuose, pakrantė ten urbanizuota. Atkarpoje tarp Klepų ir Totorviečių jokių archeologinių objektų ar pavienių radinių neaptikta.

2004 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos metu Novos upės baseine (Šakių r., Sintautų sen.) buvo aptiktos 8 akmens amžiaus titnaginių dirbinių radimvietės, XVII–XVIII a. gyvenvietė ir kapinės. Buvo iškasti 9 šurfai po 1 m^2 ir 8 m^2 dydžio perkasą. Taigi iš viso ištirtas 17 m^2 plotas, surinkta įvairių archeologinių laikotarpių radinių. Ankstyviausi iš jų yra Rūgių kaimo 1-oje radimvietėje aptikti titnago radiniai, būdingi ankstyvajam – viduriniam mezolitui (VIII–VII tūkst. pr. Kr.). Vėlyvesni keramikos radiniai priklauso XVII–XVIII a. gyvenvietei (Voverių kaimo 1-a radimvietė). „Milžinų kapai“ – kaimo kapinaitės (Voverių 4-oji radimvietė), kuriose buvo laidojama XVIII a. ir tikriausiai vėliau. XVIII a.

pradžioje Sintautų apylinkėse siautė maras, tad visiškai tikėtina, jog aptiktieji palaidojimai siejasi su epidemija. Kapinaitėse aptikti žmonių kaulai perduoti R. Jankauskui (VU MF).

Archeologinius žvalgymus sunkino vešli augmenija. Kitas faktorius, mažinęs akmens amžiaus gyvenviečių aptikimo tikimybę yra molingos dirvos, kuriose to meto žmonės dažniausiai vengdavo įsikurti ilgesniam laikui. Titnaginių dirbinių radimvietėse kasti šurfai, tačiau kultūrinio sluoksnio pėdsakų neaptikta. Tie pavieniai radiniai, kuriuos pavyko surasti, yra trumpalaikių akmens amžiaus medžiotojų sustojimo vietų pėdsakai, nes akmens amžiaus gyvenvietėse, nors ir suardytose, titnaginių radinių aptinkama kur kas daugiau.

2004 m. archeologinės ekspedicijos metu visos radimvietės buvo aptiktos dešiniajame Novos krante. Tai pirmieji archeologiniai duomenys iš šio regiono. Kairiajame krante nei archeologinių radinių, nei objektų nerasta. Aptiktųjų archeologinių radinių ir objektų istorinis diapazonas labai platus, tačiau jame yra ir didelių spragų, kurias turėtų užpildyti tolesni šio regiono archeologiniai tyrimai.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE NOVA RIVER BASIN

In 2004 during the archaeological expedition to the Nova River basin (Sintautai subdistrict, Šakiai district) 8 sites containing flint-stone items of the Stone Age and the 17th–18th century settlement and cemetery were found. 9 test pits each with an area of 1 m^2 and a test trench with an area of 8 m^2 were excavated. 17 m^2 were investigated in total, and archaeological finds of different periods were collected. The earliest ones were the flint-stone items typical to the Early and the Middle Mesolithic (the 8th–7th millennium B.C.) The potshards of the later period attributed to the 17th–18th century settlement (the 1st site at the Voveriai Village). The village cemetery called *Milžinų kapai* (the Graves of Giants) (the 4th site at the Voveriai Village) were used in the 18th century and probably later.

KLUONALIŲ SENŲJŲ ŽEMDIRBYSTĖS LAUKŲ ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

Rėda NEMICKIENĖ, Algimantas MERKEVIČIUS, Julius KANARSKAS

Pirmieji duomenys apie Kluonalių senuosius laukus yra žinomi iš VAK medžiagos ir prieškarinių VDKM ataskaitų. Prieš karą senuosius laukus žymintys objektai – akmenų krūsnys ir pylimai yra buvę abipus Jauryklos upelio. To meto archeologas Pranas Baleniūnas savo ataskaitose ir pranešimuose mini, kad apie 50 ha dydžio plote būta apie 200–250 akmenų krūsnių. Pokaryje šią teritoriją išdalinus ganykloms, Kluonalių kaimo naujakuriams ir miesto plėtimui, dauguma akmenų krūsnių buvo išardytos. 1939 m. beliko tik apie 30–40 neapardytų akmenų krūvų. 1950 m. KM kraštotyrininkas Ignas Jablonskis užfiksavo 183 krūsnių vietas. Pokario melioracija ir miesto statybos jas sunaikino. Šiuose laukuose atsitiktinai surasti ir akmeniniai su žemdirbyste susiję dirbiniai bei monetos.

2002 m. žvalgomosios ekspedicijos metu buvo pastebėta, kad dešiniajame Jauryklos upelio krante yra išlikusių akmenų pylimų ir keletas krūsnių. 2003 m. buvo pradėtas minėto objekto paminklinimo procesas, o 2004 m. balandžio mėnesį vykdant Kluonalių senųjų